

yiliğine gönderildi (a.g.e., s. 107). Yine yeğeni ve serhadde nüzül emini olan Kapı-cıbaşı Mustafa Ağa Kastamonu sancak beyi yapıldı. Bu uygulamalar yüzünden mânevîyatı bozulmuş olarak Üsküdar'da otağını kurdu. Ancak burada üzüntüsünden felç oldu. Buna rağmen Derviş Paşa mutlaka gitmesi gerektiği yolunda padişahı tahrik etmeyi sürdürdü (Sâfi Mustafa, II, vr. 56^b-57^a). Hatta vefatından iki gün önce, eğer derhal hareket etmezse hak-kından gelineceği yolunda bir emir daha yazdırttı. Mehmed Paşa 14 Safer 1015 (21 Haziran 1606) tarihinde vefat etti (Hasanbeyzâde Ahmed, II, 299). Sun'ullah Efendi'ye dayanarak Bâki Paşa'nın bir ifadesine yer veren Peçuylu, Derviş Paşa'nın Portekizli bir hekimi elde ederek Lala Mehmed Paşa'yı son nefesinde zehirlettiğini ileri sürer. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde kılınarak Eyüp'te akrabası Sokullu Mehmed Paşa türbesinin dışına defnedildi.

Dönemin kaynaklarında kendisinden daima olumlu sıfatlarla bahsedilen Lala Mehmed Paşa'nın akrabası olan ve on beş yıl hizmetinde bulunan Peçuylu'ya göre Mehmed Paşa'nın tek kusuru çok tasarruflu davranmasıdır. Ancak Estergon fet-hinden sonra gazilere resmî yetkileri dahilinde verdiği zeâmet ve timarlar dışında kendi parasından 20.000 altından fazla ikramda bulunması onun cömertliğinin göstergesi olarak kabul edilir. Sark seferine gönderilmek istendiği sırada on iki yıllık emeğinin heba olacağından çekindiği, kendisinin önceliği Avusturya müca-delesine vererek bunu Osmanlılar'ın lehine tamamlamak arzusunda bulunduğu da ifade edilir. Ölümünden sonra vasiye-tine uyulmayarak mallarına el konulmuş, ailesi bu sebeple zaruret içine düşmüş-tür.

Lala Mehmed Paşa'nın Sokullu Mehmed Paşa Türbesi ha-ziresindeki mezarı – Eyüp / İstanbul



BİBLİYOGRAFYA :

- Abdî Çelebi, *Zafername-i Yanık*, Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, Manzum, nr. 1328, vr. 5^b, 6^{a-b}; Selânikî, *Târih* (İpşirli), bk. İndeks; Sâfi Mustafa, *Zübdetü't-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2428, I, vr. 260^b; nr. 2429, II, vr. 7^{a-b}, 11^a, 56^b-57^a; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 476, 479, 609, 688; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Nezihi Aykut, doktora tezi, 1980), İÜ Ed. Fak., Genel Kitaplık, nr. TE 57, II, 190-299, 325; Mehmed b. Mehmed er-Rûmî, *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr ve Târih-i Âli-Osmân* (haz. Abdurrahman Sağırılı, doktora tezi, 2000), İÜ Ed. Fak., Genel Kitaplık, nr. TE 138, s. 469-649; ikinci kısım, s. 34-36; Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz, doktora tezi, 1990), İÜ Ed. Fak., Genel Kitaplık, nr. TE 80, tür.yer.; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 175-188, 246-252, 267-354; ayrıca bk. tür.yer.; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 186, 192, 246, 256-258, 272, 275-277, 288; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (haz. Seyit Ali Kahraman – Yücel Dağlı), İstanbul 2002, VI, 160-162, 171; Naimâ, *Târih*, I, 95, 134-194, 297-329, 398-445; II, 157; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 52-54; Ayvansarayî, *Ve Feyât-ı Selâtin*, s. 28-29; Hammer (Atâ Bey), VII/ 51-52, 72-74; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 116-117; III/2, s. 361-363; Danişmend, *Kronoloji*, III, 244, 535; V, 28; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı Tarihine Ait Belgeler*, Telhisler: 1591-1611 (trc. Ülkün Tansel), İstanbul 2000, s. 35, 45, 99-100, 128-129; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mehmed Paşa, Lala", *İA*, VII, 591-594; A. H. de Groot, "Mehmed Paşa, Lâlâ", *EP* (Fr.), VI, 989-990.



MAHMUT AK

LALA MUSTAFA PAŞA

(ö. 988/1580)

Kıbrıs, Şirvan
ve Gürcistan fâtihî unvanıyla anılan
Osmanlı veziri.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Kaynaklarda Bosna'nın Sokol köyünden olduğu, Yavuz Sultan Selim zamanında (1512-1520) kardeşi Deli Hüsrev Paşa vasıtasıyla saraya alındığı, bir süre Kanûnî Sultan Süleyman'ın berberbaşılığında bulunduğu belirtilir. Daha sonra sipahi oğlanları zümresine giren Mustafa Ağa çarşnıgırlık ve küçük mîrâhurluk yaptı. Rüstem Paşa'nın vezîriâzamlığı sırasında (951/1544) yeniden çarşnıgırlığa getirildi ve Safed sancak beyliği verilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Ardından 5 Şâban 964'te (3 Haziran 1557) Şehzade Selim'e lala oldu (BA, A.RSK, nr. 1457). Şehzade Selim ile Bayezid'in taht kavgasında etkili rol oynadı. İki kardeş arasındaki gerilimi tırmandırdı ve Selim'e avantaj sağladı. Bayezid'in Selim'e

yolladığı tehdit mektuplarını İstanbul'a bildirdiği gibi padişahın Bayezid'e gönderdiği nasihatnâmeleri ele geçirip bunların şehzadeye ulaşmasını engelledi. İki kardeş arasında Konya'da meydana gelen savaşın (966/1559) ardından ortaya çıkan durumdan dolayı Vezîriâzam Rüstem Paşa'nın tepkisini çekti. Rüstem Paşa onu Selim'in lalalığından alıp Pojega sancak beyliğiyle uzaklaştırmak istedi (24 Zilhicce 967 / 15 Eylül 1560). Şehzade Selim'in araya girmesiyle Tımışvar beylerbeyliğine nakledildi (27 Muharrem 968 / 18 Ekim 1560). Ancak bu vazifesine gitmedi ve şehzadenin yanından ayrılmadı. Yine şehzadenin sayesinde görev yeri Van beylerbeyliği olarak değiştirildi (15 Safer / 5 Kasım). İki yıl sonra Erzurum beylerbeyi (969/1562), ardından Halep ve Şam beylerbeyi (19 Rebûlevvel 971 / 6 Kasım 1563) oldu. Uzun süre kaldığı bu görevi sırasında II. Selim'in padişah oluşuyla vezîriâzamlık ümidi belirlediyse de Sokullu Mehmed Paşa bunu önleyici tedbirler aldı. Onu İmam Mutahhar'ın isyanını bastırmak üzere serdar olarak Yemen'e gönderdi (975/1567-68). Yemen'e gitmek için Kahire'ye geçen Mustafa Paşa, vaktiyle kardeşi Ayas Paşa'nın Şehzade Bayezid olayı sırasında idamına yol açtığı için kendisine düşmanlık besleyen Mısır Beylerbeyi Koca Sinan Paşa'nın aleyhte telkinleri üzerine Sokullu Mehmed Paşa tarafından serdarlıktan azledildi. Hakkındaki şikâyetlerin tahkiki için Şam'a dönmesi istendi. Bunun üzerine Şam'a gelip birkaç ay burada kaldıktan sonra İstanbul'a gitti, hatırlı kimseler sayesinde affedildiği gibi altıncı vezir oldu. Lalalığını yaptığı ve bir bakıma tahta geçmesini sağladığı II. Selim'in Kıbrıs seferine çıkma isteğinin en hararetle destekçisi oldu. Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'nın muhalefetine rağmen Venedik'e savaş ilân edilip Kıbrıs seferi açıldığında bu harekâtın serdarlığına getirildi. Kıbrıs'ta uygulanacak savaş planlarını hazırlayıp kuşatılacak kalelerin tesbitini yaptı. Onun isteği doğrultusunda Lefkoşe Kalesi'nin kuşatılmasına karar verildi. Kalenin durumunu İstanbul'a rapor eden Mustafa Paşa burayı 8 Rebûlâhîr 978'de (9 Eylül 1570) ele geçirdi. Ardından Magosa kuşatıldı ve 9 Rebûlevvel 979'da (1 Ağustos 1571) alınıp Kıbrıs'ın fethi tamamlandı.

İstanbul'a döndüğünde Vezîriâzam Sokullu Mehmed Paşa'nın desteğini alan Mustafa Paşa rakibi Koca Sinan Paşa'ya karşı durumunu kuvvetlendirdi. 985'teki (1577-78) İran seferi ikisi arasında çekiş-



Lala
Mustafa Paşa
Türbesi –
Eyüp /
İstanbul

meyi iyice arttırdı. Bu çekişme aynı zamanda Sokullu'nun yerine kimin geçeceği konusunda da belirleyici olacaktı. Rekabetin hızlanması üzerine önce her ikisi de sefere gitmekle görevlendirildi; Mustafa Paşa Erzurum, Sinan Paşa Bağdat taraflarından İran'a girecekti (22 Şevval 985 / 2 Ocak 1578). Fakat bu durum her iki veziri de hoşnut etmedi, ihtilâfın daha da artması üzerine Sokullu Mehmed Paşa devreye girip Koca Sinan Paşa'yı görevden aldı ve Lala Mustafa Paşa'yı Gürcistan üzerinden Şirvan'ın fethiyle tek yetkili serdar olarak vazifelendirdi. 27 Muharrem 986'da (5 Nisan 1578) Üsküdar'a geçen Mustafa Paşa, İran sınırlarına ulaştığında Çıldır'da Safevî öncü kuvvetlerini mağlûp etti (5 Cemâziyelâhîr 986 / 9 Ağustos 1578), ardından Tiflis'e girdi. Kür suyu üzerinde Koyungeçidi mevkiinde bir başka Safevî gücü daha bozguna uğratıldı. Mustafa Paşa askerin geri dönme isteğine karşı çıkıp onları yatıştırdı ve giriştiği harekâtı tamamlamak üzere Şirvan'a yürüdü. 13 Receb'de (15 Eylül) Ereş'e girdi ve daha sonra Şirvan'ın fethi gerçekleşti. Alınan yerler dört beylerbeyiliğe (eyalet) ayrıldı. Mustafa Paşa, Safevî beylerini Osmanlı tarafına çekmek için çeşitli girişimlerde bulunup fethedilen yerlerde kalıcı bir yerleşmeyi sağlamaya çalıştı. Dağıstan ve Gürcü beylerinin itaatini sağladıktan sonra kışı geçirmek üzere Erzurum'a döndü. Bu sırada 1578 yılının son günlerinde gelen emirler üzerine Kars Kalesi'nin tamiri ve sınır boylarının takviyesi için Kars'a giden Mustafa Paşa kalenin inşasını tamamladı (29 Cemâziyelâhîr 987 / 23 Ağustos 1579). Bir süre burada kalıp ekim ayında Erzurum'a döndüğünde Sokullu Mehmed Paşa'nın öldürüldüğü haberini aldı. Çok geçmeden de rakibi Koca Sinan Paşa'nın tahrirleri neticesinde serdarlıktan azledildi (Zilkade 987 / Ocak 1580). İstanbul'a döndüğünde padişahın huzuruna çıkma isteği kabul görmedi. Ancak Veziriâzam Ahmed Paşa'nın vefatı ve Koca Sinan Paşa'nın İran seferine çıkması, o sırada merkezde divanda tecrübeli bir ve-

zirin bulunmaması gibi sebeplerle sadâret kaymakamlığına getirildi. Koca Sinan Paşa'nın baskısı ile veziriâzamlık kendisine verilmedi ve sadâret mührü Sinan Paşa'ya gönderildi. III. Murad, Mustafa Paşa'ya sadâret kaymakamı olarak veziriâzam gibi hareket etme yetkisini veriyse de o bundan memnun kalmadı. Yaşı yetmiş geçmiş olan Mustafa Paşa az sonra 25 Cemâziyelâhîr 988'de (7 Ağustos 1580) vefat etti. Tarihçi Âlî Mustafa Efendi, onun öleceğini hissedip on yedi gün önce Eyüp'te mezar yerini satın aldığını belirtir.

Kaynaklarda akıllı ve tedbirli bir devlet adamı olarak anılan Mustafa Paşa, Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin oğlu Mehmed Bey'in kızı Fatma Hanım'la evlenmiş, ondan olan oğlu Mehmed Paşa Halep beylerbeyiliğine kadar yükselmiştir. Ayrıca Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmed'in kızı Hüma Sultan ile evliliği (18 Cemâziyelevvel 983 / 25 Ağustos 1575) dolayısıyla hânedana akraba olmuştur. Mustafa Paşa'nın birçok hayratı ve vakıfları bulunmaktadır. Erzurum'da bir külliye (970/1562-63); Şam'da 360 hücreli han (Lala Paşa Hanı), hamam ve tekkeler; yine Şam civarında Kunaytira'da cami ve imaret; Konya Ilgın'da cami, bedesten, kervansaray; Tiflis ve Kars'ta şark serdarlığı sırasında yaptırdığı iki cami başlıca eserleri arasında yer alır. Ayrıca Lefkoşe'deki Ömeriye Camii'ne vakıflar tahsis etmiştir. Magosa'da fetih sonrası katedralden çev-

rilen cami onun adını taşır. Mekke ve Medine'de de bazı hayratı vardır. Âlî Mustafa Efendi uzun yıllar onun hizmetinde bulunmuş ve İran seferi sırasındaki faaliyetlerini *Nusretnâme* adlı eserinde anlatmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. IV, hk. 1481-1484, 1537, 1646; nr. VIII, hk. 1359, 1360; nr. XIV, hk. 261, 521, 837; BA, MAD, nr. 563, s. 161; BA, A.RSK, nr. 1457; Âlî Mustafa Efendi, *Nâdirü'l-mehârib*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1290, vr. 10^b, 13^b vd.; a.mlf., *Künhü'l-ahbâr*, Nuruosmâniye Ktp., nr. 3409, vr. 99^a, 224^a, 237^b-248^b, 332^a-333^b; a.mlf., *Nusretnâme*, TSMK, Hazine, nr. 1365, vr. 70^b, 102^a, 132^b-133^b, 250^b, 259^b; Selânikî, *Târih* (İpşirli), I, 65, 78, 100, 117, 128; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü't-tevârih*, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. 1973, vr. 90^a; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, II, 20; Hammer (Atâ Bey), VII, 252; *Vülât-ı Dimaşk fî 'ahdi'l-'Osmânî*, Şam 1949, s. 15; Hamza Gündoğdu, *Erzurum Lala Paşa Külliyesi*, Ankara 1992; C. H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âlî: Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı* (trc. Ayla Ortaç), İstanbul 1996, s. 40-57, 77, 81-91; Necati Elgin, "Lala Mustafa Paşa ve Ilgın'da Yaptırdığı Cami, İmaret ve Han", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, XI/120-121, Konya 1948, s. 51-54; Şerafettin Turan, "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar", *TTK Belleten*, XXII/88 (1958), s. 551-593; Bekir Kütükoğlu, "Mustafa Paşa", *İA*, VIII, 732-736.



BEKİR KÜTÜKOĞLU

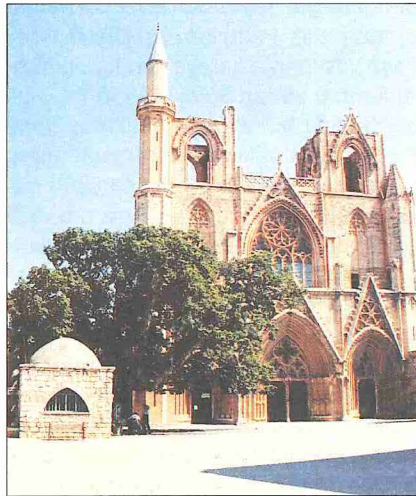
LALA MUSTAFA PAŞA CAMİİ

Kıbrıs'ta Magosa'da
fetihten (XVI. yüzyıl) sonra
katedralden çevrilen cami
(bk. KIBRIS).

LALA MUSTAFA PAŞA KÜLLİYESİ

Erzurum'da
XVI. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

Lala Mustafa Paşa Camii – Magosa / Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti



Erzurum il merkezinde yer alan külliye 970 (1562-63) yılında Erzurum Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami, mektep ve hamamdan oluşan külliye 1836-1839 yılları arasında bir muvakkithâne ilâve edilmiştir. Külliye'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yer alan vakfiyesi 971 (1563-64) tarihlidir. 1694, 1721, 1836-1839, 1851, 1870, 1889, 1962 ve 1971 yıllarında camide onarımlar yapılmıştır. Külliye yapılarından mektep ve muvakkithâne günümüze ulaşmamıştır.

Kesme taş malzeme ile inşa edilen cami kare planlı olup önünde beş birimli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Mukar-